

внесення змін до деяких законодавчих актів України стосовно військової інспекції безпеки дорожнього руху: Закон України від 24.03.1999 р. №557–XIV// ВВР України.1999. №19. Ст.173. 10. Про затвердження Положення про органи безпеки дорожнього руху Міністерства оборони України: наказ Міністерства оборони України №330 від 01.11.1999 р. (зарєєстровано в Мін'юсті України 22.11.1999 р. за №804/4097 vđ991101 vп330). 11. Про внесення змін та доповнень до Положення про службу безпеки дорожнього руху Держкомкордону України, затвердженого наказом Голови Держкомкордону – Командувача Прикордонних військ України від 24 квітня 1998 року N 169: наказ Державного комітету у справах охорони державного кордону України від 21.09.1999 р. №435 (зарєєстровано в Мін'юсті України 25.10.1999 р. за №727/4020 vđ990921 vп435). 12. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закону України від 07.03.2002 р. №3099–III// ВВР. 2002. №32. Ст.225. 13. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22.06.2000 р. №1835–III// ВВР. 2000. №40. Ст.338 (із змінами). 14. Водний кодекс України// ВВР. 1995. №24. Ст.189; із наступними змінами і доповненнями. 15. Кодекс торговельного мореплавства України// ВВР. 1995. №47. Ст.349 (із змінами). 16. Повітряний кодекс України// ВВР. 1993. №25. Ст.274; із наступними змінами і доповненнями. 17. Про автомобільний транспорт: Закон України від 5 квітня 2001 року за №2344–III// ВВР. 2001. №22. Ст.105. 18. Про залізничний транспорт: Закон України від 4 липня 1996 року за №273/96–ВР// ВВР. 1996. №40. Ст.183. 19. Про трубопровідний транспорт: Закон України від 15 травня 1996 року за №192/96–ВР// ВВР. 1996. №29. Ст.139. 20. Про дорожній рух: Закон України від 28.01.1993 р. №3353–XII// ВВР України. 1993. №31. Ст.338; 1999. №19. Ст.173. 21. Положення про Міністерство транспорту України: Указ Президента України від 11.05.2000 р. №678// Офіційний вісник України. 2000. №20. 2 липня. 22. Про створення постійно діючого Тендерного комітету Міністерства транспорту України: наказ Міністерства транспорту України від 05.03.2001 р. №127// Транспорт України. 2001. 15 березня. №5. 23. Про примірні переліки управлінь, відділів та інших структурних підрозділів обласної, Київської та Севастопольської міських, районної, районної у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій: постанова Кабінету Міністрів України від 15.05.1998 р. №748// Офіційний вісник України. 1998. №21. Ст.770.

Надійшла до редакції 26.02.04

С.В. Слінько

ПРОБЛЕМИ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ПОЗОВУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Кримінальний процес веде постійний пошук оптимальної відповідності суспільних і особистих інтересів, потреб громадян, шляхи розширення їх основних правомочностей, встановлення реальних юридичних гарантій їхнього здійснення. Гуманність кримінального процесу повинна відображатися в підвищенні рівня правової захищеності особистості при розслідуванні кримінальних справ і їх судовому розгляді. Кримінальний процес тільки тоді виступає формою гармонізації відносин особистості і держави, коли в ньому враховуються й забезпечуються не тільки інтереси боротьби зі злочинністю, але і законні інтереси і права особи.

Законодавство надає потерпілому право викривати обвинувачуваного як у ході досудового провадження, так і в ході судового розгляду кримінальної справи. Крім того, закон допускає участь потерпілого у ролі цивільного позивача. Допускаючи потерпілого з токи зору обвинувача у кримінальній справі, закон надає йому широкі повноваження, які пов'язані з участю його в порушенні кримінальної справи, і провадженні досудового розслідування. Так, скарга потерпілого визнається достатнім приводом і є підставою для початку провадження досудового слідства. Крім цього, скарга є таким приводом, по якому ні орган дізнання, ні слідчий, ні прокурор, ні суддя не можуть відмовити у провадженні розслідування кримінальної справи.

Розглядаючи концептуальні права потерпілого на стадіях досудового й судового провадження, необхідно зупинитися на їх основних положеннях. Так, потерпілий має право представляти докази, свідків, які підтверджують правоту його показань. По-друге, він має бути присутнім з дозволу слідчого при провадженні окремих слідчих дій, ставити питання підозрюваному, обвинувачуваному, а в судді підсудному; представляти й підтримувати цивільний позов; вимагати видачі копії постанови про припинення матеріалів кримінальної справи. Надання потерпілому права брати участь у процесі як цивільний позивач ставить перед органами правосуддя певні процесуальні проблеми, пов'язані із забезпеченням досягнення цілей при дотриманні законності в діяльності представників публічного обвинувачення. Одна з проблем містить у собі обставини відсутності майнового збитку у потерпілого. З іншого боку, особа, якій заподіяна матеріальна шкода і моральний збиток від правопорушення, може бути зацікавлена в обвинуваченні й покаранні винного, не бажаючи в той же час шукати відшкодування матеріального збитку. Крім того, роль цивільного позивача не дає тих повноважень, якими володіє державний обвинувач. Межі прав цивільного позивача обмежуються властивістю переслідуваної ним на суді задачі. Незалежно від зазначеного значення, із погляду публічності потерпілий від злочину у кримінальній справі має потребу в наданні йому прав для захисту своїх власних інтересів [1, с.77]. Злочинне діяння, вчинене стосовно потерпілого, зачіпає його як особу, яка має майнові та немайнові блага, що дуже часто не піддаються майновій оцінці. Такими є моральні інтереси честі, гідності.

Слід уточнити ст.50 КПК України, прийнявши про те, що основні правові начала цивільного позову у кримінальній справі мають мету покарання злочинця за вчинене і застосування норм матеріального права по відшкодуванню заподіяної матеріальної шкоди або морального збитку.

Виходячи з правового становища цивільного позову у кримінальній справі, слід перейменувати ст. 50 КПК України, давши більш точну назву даній статті, про не цивільний, а кримінальний позов у кримінальному судочинстві. Цивільний позов може бути розглянутий тільки в цивільному судочинстві, а кримінальний позов у кримінальному. Більш точна назва повинна виходити із наступних процесуальних підстав, що містять у собі міркування правового порядку. По-перше, право ухвалення процесуального

рішення по кримінальному позову належить посадовим особам, що здійснюють кримінальне судочинство. Далі, не можна не визнати той факт, що практика розширення цивільного позову у кримінальній справі стосовно злочинних дій і моральних інтересів приватних осіб є наслідком усвідомленої необхідності дати їм можливість участі у кримінальному процесі. Однак дані положення не відповідають, як справедливо зауважено Н.С. Таганцевим, що самому поняттю відшкодування заподіяного матеріального збитку або моральної шкоди [2, с.78]. Але за таких умов цивільний позивач у кримінальному процесі одержує зовсім неправильне процесуальне становище. Моральна чи матеріальна шкода, заподіяна у результаті злочинних дій, усуває всяку можливість перекладу на ґрунт матеріального збитку, а отже, відпадають усі підстави для участі потерпілого як цивільного позивача у кримінальному процесі. Заявити, якийсь, хоча б вигаданий, цивільний позов у судовому засіданні, виявляється процесуально більш правильним, ніж стати беззахисною особою. У даному випадку проти (обвинувачуваного) підсудного може бути зроблений непрямий відвід від пред'явленого обвинувачення, тому що потерпілий у своїх показаннях при захисті особистих інтересів, виступаючи в судових суперечках, не може посилається на матеріальний чи моральний збиток.

Основою цивільного позову в кримінальній справі служить економічно цінна заподіяна майнова шкода. Розмір доведеної позивачем шкоди служить підставою для визначення міри відшкодування майнової шкоди й допуску зацікавленої у майні особи як цивільного позивача у кримінальній справі. Необхідно, щоб цивільний позивач довів безсумнівність, можливість відновлення для нього майнової шкоди, отриманої від злочину. Якщо йти далі і поширювати процесуальні права, як іноді робить це практика, на потерпілих, то отримана моральна шкода не відповідає самому поняттю винагороди за шкоду. На користь можливої реалізації цивільного позову за шкоду моральну висловлювався А. Кістяківський [3, с.922].

Із самого початку порушення кримінальної справи потерпілий може брати участь у провадженні у справі. Він бере участь у викритті винного у ході підтримки цивільного позову. У ході досудового провадження чи судового розгляду цивільний позивач є другим після прокурора обвинувачем. Навіть у випадках, коли прокурор відмовляється від карного переслідування і висловлює думку про припинення кримінального провадження у справі, потерпілий або цивільний позивач уживають заходів до заміни ним обвинувача у кримінальній справі. Потерпілий подає скаргу на процесуальне рішення слідчого, прокурора, до суду. Оскаржуючи постанову про припинення матеріалів кримінальної справи в суді, потерпілий або цивільний позивач вимагають відшкодування заподіяного матеріального збитку у цивільному порядку.

Виходячи з досвіду і судової практики, необхідно надати потерпілому і цивільному позивачу право брати участь у кримінальному обвинуваченні поряд із прокурором як обвинувач. Міра ця дуже корисна у сенсі упорядкування цивільного позову у кримінальній справі. Усе це є подальшим розвитком тих процесуальних прав та обов'язків, що належать потерпілій особі.

Згідно зі ст. 49 КПК України потерпілому від злочинного діяння надає право приносити скарги на рішення судді, до суду про припинення кримінального переслідування. Отже, йому дана можливість притягнення обвинувачуваного до суду. Якщо ж притягнення до кримінальної і судової відповідальності може піти за вимогою й наполяганням потерпілого, то це є справедливим не надавати право участі на правах сторони в процесі потерпілому. Разом із тим таким допущенням допоміжного обвинувачення не тільки будуть застережені інтереси потерпілого, але й буде забезпечена закономірність у діяльності прокуратури. Що ж стосується побоювання про можливі колізії в обвинувальній діяльності по наданню потерпілому права замінити прокурора у справах, що виникають за скаргою потерпілого, але переслідуються законом у публічному порядку, то такі права надані потерпілому. Принципово важко встановити межу між діями прокурора, пов'язаними з викриттям у ході судового засідання особи, яка притягнута до відповідальності і між потерпілим від злочинного діяння. Судова практика підтверджує подібні побоювання. Обвинувачі, що виступають у ролі цивільних позивачів, лише у виняткових випадках не вступають у протиріччя із прокурором. Причому таке положення не тільки не шкодить інтересам правосуддя, але навпаки, здебільшого сприяє правильному й усебічному висвітленню обставин справи у суді.

Допуск потерпілого до участі у справі як сторон процесу може зустріти наступні два заперечення. По-перше, становище підсудного обтяжується необхідністю боротьби проти двох обвинувачів. По-друге, особа, постраждала від злочину, не завжди об'єктивно виступає щодо підсудного. Перше заперечення усувається тим міркуванням, що становище в процесі сторін залежить не від кількості осіб, що беруть участь у справі, а від гарантій процесуальних прав. Що ж стосується другого заперечення, то бажання помсти може викликати неточні показання свідків, що дає потерпілий чи цивільний позивач, чи його представник. Істинність правосуддя небезпечніше у схованому, замаскованому вигляді, чим якщо вона виявляється та ведеться відкрито, чесно. Приходимо, таким чином, до висновку про бажаність надати права додаткового обвинувача потерпілому і право брати участь у кримінальному обвинуваченні в суді разом із прокурором.

Законодавство відступило від прийнятого судового положеннями, згідно з яким цивільний позивач, що не заявив позову про відшкодування заподіяного майнового збитку в ході досудового провадження, до закінчення судового розгляду втрачає право позовного провадження у кримінальній справі.

Однак цивільний позивач може пред'явити позов у цивільному судочинстві. Подача цивільного позову відбувається за правилами цивільного судочинства. За ними особа не може пред'являти цивільний позов, коли кримінальне провадження своєчасне, не може прийняти остаточного рішення по справі при застосуванні мір медичного характеру щодо підсудного, неможливості притягнення до суду внаслідок його психічного стану. Крім того, при ухваленні рішення у відповідності зі ст.ст. 213–214 КПК України при припиненні матеріалів кримінальної справи суддя приймає рішення тільки за фак-

том встановлення винності чи не винності особи й події злочину. Після винесення вироку суддя зобов'язаний роз'яснити позивачу право звертання в суд за захистом майнових і немайнових прав у порядку цивільного судочинства. При звертанні особи в суд у порядку цивільного судочинства суддя направляє копію процесуального рішення у цивільну судову інстанцію.

Таким чином, при ухваленні рішення про припинення матеріалів кримінальної справи, чи винесенні рішення по виправданню підсудного позов може бути подано у цивільному судочинстві. При застосуванні мір покарання, до вимог покарання, суддя зобов'язаний приєднати цивільний позов про відшкодування заподіяного матеріального збитку. Без кримінального позову про покарання цивільний позов про відшкодування матеріального збитку неможливий. У даному випадку при визначенні підсудності кримінального позову суддя у кримінальному судочинстві зобов'язаний прийняти рішення на користь кримінального позову про покарання винного. Тому потерпілий або цивільний позивач, намагаючись уникнути з однієї сторони витрат при проведенні цивільного судочинства, а з іншого бажуючи найшвидшого розгляду цивільного позову, подають позовну заяву разом із кримінальним. Правила кримінального процесу розраховані на розв'язання справи у присутності обох сторін, на розгляд двох позовних проваджень. При цьому цивільному позову по кримінальній справі даються привілеї, яких немає у цивільному судочинстві. Зв'язок кримінального та цивільного позову у кримінальному судочинстві надає цивільному позивачу права, безсумнівно, більш пристосовані до захисту його особистих майнових інтересів. На стороні цивільного позивача виступає прокурор і суддя. Крім того, розгляд цивільного позову по кримінальній справі відбувається коротше, чим у цивільному судочинстві. Через це навряд чи будуть правильними міркування про те, що відсилення потерпілого, який не пред'явив у кримінальному судочинстві позов про відшкодування матеріального збитку, у цивільний суд буде дуже зтяжким для нього і навіть може мати значення покарання за злочин. Не можна погодитися з думкою про те, що подібна міра особливо несприятливо відіб'ється й буде істотною незручністю для цивільного позивача, тому що порядок провадження цивільних справ у нашому одноособовому суді є дуже спрощеним і нескладним.

Зупиняючись, зокрема, на можливості надати цивільним судам розгляд позову про відшкодування заподіяної матеріальної чи моральної шкоди, а також збитки, виниклі по кримінальних справах, можна прийти до висновку про те, що в цьому не вбачається ніяких практичних труднощів у розв'язанні даного питання. Приєднуюсь до думки про те, що прощення вини і скасування покарання не може бути підставою, щоб піддати особу обтяжливим процедурам кримінального слідства і суду лише для розв'язання цивільного питання про відшкодування заподіяної шкоди й збитків.

Приходимо таким чином до висновку, що цивільний позов про відшкодування матеріальної чи моральної шкоди має бути поданий за правилами цивільного судочинства. Якщо позов був поданий у порядку і за правилами кримінального судочинства, але кримінальна справа була припинена, то

розгляд цивільного позову повинний відбуватися у порядку цивільного позовного судочинства.

Список літератури: 1. Кистяковский А. Элементарный учебник общего уголовного права. М., 1875. 2. Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Тула. 2001. Т.1. 3. Элькин П.С. Цели и средства их достижения в советском уголовно процессуальном праве. Л., 1972.

Надійшла до редколегії 01.03.04

І.С. Ніколаєв

ПРОБЛЕМА ДЕРЖАВНОГО ІМУНІТЕТУ УКРАЇНИ ЯК УЧАСНИЦІ МІЖНАРОДНИХ ПРИВАТНОПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Традиційно в міжнародному спілкуванні держава Україна розглядається як суб'єкт міжнародного публічного права. Хоча таке розуміння сутності сучасної держави не можна вважати цілісним. Пов'язано це з тим, що **держава є активним учасником не лише міжнародних публічно-правових відносин, але й міжнародних приватноправових відносин з іноземним елементом.** Україна в таких відносинах виступає суб'єктом міжнародного приватного права.

Актуальність та практичне значення дослідження питань, які порушуються в цій статті, полягає в тому, що держава Україна все частіше вступає в міжнародні приватноправові відносини невідладного характеру. З огляду на це, вдосконалення правового регулювання таких відносин дозволить зробити діяльність держави більш ефективною.

Метою нашого дослідження є аналіз особливостей відповідальності держави Україна як учасниці міжнародного приватноправового спілкування, що ґрунтуються на її імунітеті, та визначення шляхів вирішення проблеми імунітету України.

Автори, які займалися цими проблемами, наприклад, Григоров О., Данилькевич І., Звеков В. [1], Фединяк Л., Кибенко О. [2], Лунц Л. [3], Фединяк Г. [4], та інші висвітлили окремі аспекти участі держави в міжнародних приватноправових відносинах, але цілісного уявлення про особливості відповідальності держави Україна як учасниці таких відносин, з огляду на її імунітет, досі немає.

Характеризуючи участь держави Україна в міжнародних приватноправових відносинах в цілому, треба визначити: по-перше, найбільш типові приклади таких відносин; по-друге, коло осіб, що можуть виступати в таких відносинах агентами держави; по-третє, особливості відповідальності держави за її зобов'язаннями.

Визначаючи найбільш типові приклади участі держави у міжнародних відносинах невідладного характеру, можна назвати такі як: спільна діяльність, заснування підприємств, укладання концесійних договорів, угод про розподіл продукції та інших угод такого роду з іноземними інвесторами; продаж державних цінних паперів іноземним фізичним особам і компаніям та придбання цінних паперів емітованих іноземними суб'єктами; придбання та оренда майна, що знаходиться за кордоном або належить іноземцям;